

Žádný omyl není
tak velký, aby neměl své
posluchače.

Martin Luther

Objektivní, subjektivní nebo účelový výklad mezinárodních smluv? A jeho otevřené zásady – přednáška 6. března 2007

1. Spor o smysl a obsah výkladu

1.1 V nauce se v 19. i posléze 20. století střetávaly základní vědecké školy ohledně porozumění smyslu výkladu, přičemž každá z nich absolutizovala jednu metodu či přístup:

1.1.1 **Subjektivní škola** dodnes protěžuje úmysl smluvních stran, jenž předurčuje význam závazného textu. Takto je význam dohodnutého textu předurčený úmyslem, a proto druhotný. Subjektivní škola (Lord McNair, H. Lauterpacht, Ch. de Visscher, P. Reuter aj.) tvrdí, že účelem výkladu je poskytnout účinky vyjádřenému úmyslu smluvních stran. Ale může být velmi nejisté zjistit skutečný úmysl smluvních stran, přičemž úmysl může sehrávat menší úlohu při vypracování smluvního textu, než se zdá.

1.1.2 **Objektivní škola** (G. Fitzmaurice aj.) zejména prvotně spoléhá na smluvní text, o němž předpokládá, že sděluje i prokazuje úmysl smluvních stran coby subjektivní činitel. Obvyklý význam smluvního textu je proto neúprosně stěžejní, i když se úmysl smluvních stran přičí objektivitě textu; nadto škola přezírá účelnost výkladu, jakož i takové nepostradatelné hodnoty pro mezinárodní právo jako vzájemnost, spravedlnost či slušnost. Těm by měl text sloužit, neboť mohou být hodnotami právu nadřazenými.

- 1.1.3 **Teleologická škola** se prvotně dovolává dohodnutého předmětu a účelu mezinárodní smlouvy, a tak je pravidlo především měřeno podle své schopnosti dospět k cíli, jenž smluvní strany ujednaly. Proto by se mohlo stát, že méně významným se pro výklad stává text, forma či struktura textu a taktéž vlastní úmysl.
- 1.2 Výklad jako nemechanický, intelektuální proces nesmí absolutizovat ani jednu školu a metodu; žádná z metod není konečná, ani absolutní anebo univerzálně užitečná. Školy i jimi protěžované kánony se navzájem podepírají, podmiňují, ale také vylučují. A kromě toho se ve smluvní praxi postupuje od jednoho interpretačního případu k případu jinému (postup *ad hoc*). Nadto, co do výsledku, použití různých metod či maxim může dospět k rozdílnému interpretačnímu konci, a tak vyvolat výkladový konflikt. To není nic překvapivého.
- 1.3 Výklad podle převažujícího názoru v teorii a praxi mezinárodního práva poskytuje nejenom význam i rozsah smluvnímu textu (*Harvardská právnická fakulta, výzkum v mezinárodním právu, smluvní právo, část III, čl. 19, str. 939*). Přitom výklad nepostrádá i právní zdůvodnění a argumentaci.
- 1.4 Přesto se výkladu kriticky a úporně vyčítá (H. Kelsen, M. McDougal, R. Falk, aj.) neurčitost, subjektivnost, nemožnost dospět k objektivnímu výsledku, nemožnost dospět k jedinému výsledku (přístup *hic ex nunc*; nedostatek jediné správné odpovědi - *no right answer*), ideologický, politický přístup států, jakož i výkladová svévole. Kritika takto směřuje proti interpretační pluralitě a neshodě. Stejně tak vystupuje proti slabému stupni objektivity, a to navzdory požadavku dobré víry.

- 1.5 Vztah pravidla (normy) mezinárodního práva a faktického kontextu, které se liší případ od případu, nutně vtahují do výkladového procesu rovněž praktický rozum, volbu, intuici, hodnotové soudy a stejně tak logické zásady. Jakmile však do výkladové hry vstoupí, vzniká otázka jejich hierarchického postavení. Z toho plyne, že výklad je složitou, náročnou činností, která se nemůže spokojit pouze s použitím závazných pravidel, které obsahuje obyčejové a smluvní (čl. 31 a 32 Vídeňské úmluvy o smluvním právu z roku 1969) mezinárodní právo.
- 1.6 Mimoto pravidla mezinárodního smluvního práva, míněno hlavně psaného, jsou často vysoce abstraktní, velmi neurčitá, dvojznačná, plná opomenutí a omylů i odtažitá vůči vnitrostátnímu právnímu řádu. To nutně povyšuje účel a smysl výkladu v aplikačních procesech.

2. Zásady výkladu odvozené mezinárodní soudní a rozhodčí praxe

2.1 Uvedený soubor zásad není ani uzavřený, ani konečný. Mezinárodní soudy používají i jiný výkladové zásady anebo kánony jako například srovnávací interpretaci, přípravné práce, historický výklad aj. Již v polovině minulého století zvláštní zpravodaj Komise OSN G. Fitzmaurice pro mezinárodní právo při kodifikaci smluvního práva dovedl následující výkladové zásady:

- a) reality (textu),**
- b) přirozeného a obvyklého významu,**
- c) integrace,**
- d) efektivity,**
- e) následné praxe,**
- f) současnosti.**

2.2 **Zásada reality (textu)** je jakoby Pyrrhovým vítězstvím objektivní školy, poněvadž protěžuje smluvní text jako objektivní výsledek negociačního procesu. A přezírá subjektivní aspekty výkladu. Výklad je totiž neustálou dialektickou pozicí mezi objektivními a subjektivními přístupy. Přejíždí od subjektivního k objektivnímu a naopak.

Zdá se, že text je objektivním záznamem úmyslu, třebaže může docházet k rozporu. Pak přichází do úvahy použití pomocných metod výkladu. Nedostatkem zásady reality je, že dostatečně neodkazuje na subjektivní předpoklad výkladu, a sice úmysl smluvních stran. Zásada reality zamlčuje rovněž duch, účel a kontext mezinárodní smlouvy.

2.3 **Zásada obvyklého a přirozeného významu** jakoby vycházela z ideálního stavu, kdy jeden výraz má vždy jeden výlučný a jednoznačný význam. Ideální stav je však vzdálen jazykové realitě a smluvním textům, poněvadž slova obvykle nesou vícero významů (polysémy).

2.3.1 Přitom smlouvy jsou sepisovány pomocí právníckého a spisovného jazyka. A každé slovo se vyjevuje až v samotném slovním kontextu, anebo musí být definováno výslovně samotnou mezinárodní smlouvou. Jiné možnosti neexistují. Obvyklý a přirozený význam výrazu tak nelze hledat v jazykových slovnících, k čemuž se právníci mnohdy uchylují jako ke spáse. Mezinárodní soudní dvůr ve věci *Výkladu Dohody uzavřené mezi Světovou zdravotnickou organizací a Egyptem 25. března 1951* zkoumal význam anglického a francouzského slova 'revise' či 'reviser'. Podle některých soudců použitý výraz značí pouze změnu anebo revizi Dohody a nepokrývá ukončení její platnosti, což odpovídá právníkům

slovníkům. Naproti tomu podle jiného výkladu lze výraz použít i na případ ukončení platnosti Dohody.

2.3.2 Například výraz 'pronásledování' znamená něco jiného v Ženevské úmluvě o právním postavení uprchlíků z roku 1951, a sice v definici uprchlíka. Naproti tomu pronásledování jako zločin proti lidskosti v mezinárodním právu trestním značí také něco jiného (srov. případ *Kupreskić* před Mezinárodním trestním tribunálem pro bývalou Jugoslávii).

2.3.3 Stálý dvůr mezinárodní spravedlnosti ve věci *Polské poštovní služby v Danzigu* posuzoval, mohou-li být poštovní služby vykonávány mimo poštovní úřad. Dvůr konstatoval podle poštovní praxe, že poštovní služby se vykonávají také mimo poštovní úřadovnu.

2.3.4 Hledání přirozeného a obvyklého významu je spjata často s volbou na straně autority, jež frázi vykládá. Mezinárodní soudní dvůr se ve věci *Mezinárodní námořní poradní organizace (IMCO)* věnoval vysvětlení sousloví '*largest ship-owning nations*'. Buď mohl Dvůr spatřovat pod významem výrazu státy s největší zaregistrovanou tonáží obchodních plavidel, a sice bez ohledu na vlastnictví lodí, anebo mohl k otázce vlastnictví přihlédnout. Zvolil prvou možnost, přičemž se dovolal také účelu pravidla, jež se týkalo členství v orgánu.

2.3.5 Evropský soud pro lidská práva prosadil v rozhodovací praxi takzvanou **doktrínu autonomních pojmů**. Ve věci *Engel* z roku 1976 sice rozlišil mezi disciplinárním a trestním řízením, avšak souběžně Soud odpovídal na otázku, jestli čl. 6 je také použitelný na disciplinární případ, neboť ustanovení výslovně odkazuje na trestní obvinění.

2.3.6 Smluvní strany také mohou přisoudit výrazu zcela speciální význam, a to dokonce bez ohledu na jazykový a reálný vývoj.

2.4 **Zásada integrace** vychází z dialektiky smluvního celku a jeho částí. Při výkladu smluvního pravidla se musí vycházet ze souvislosti, a to takzvaného **mikrokontextu** i **makrokontextu**. Pravidlo nesmí být izolovaně vykládáno, a to od jiných pravidel, preambule a dohod, jež se vztahují ke smlouvě.

2.4.1 Dokonce musí být použito i každé příslušné pravidlo použitelné mezi smluvními stranami. Evropský soud pro lidská práva v případě *Loizidou* posuzoval akty Turecké republiky Severního Kypru. Přitom se dovolal rezolucí Rady bezpečnosti OSN a praxe států. Soud uvedl, že daná entity není státem ve smyslu mezinárodního práva. Soud využil systémovou integraci, což mj. umožňuje čl. 31 odst. 3 písm. c) Vídeňské o smluvním právu z roku 1969.

2.5 **Zásada efektivity** sleduje účinky výkladu. Na pozadí zásady stojí Ulpianův výrok ze začátku 3. století: *actus interpretandus est potius ut valeat quam ut pereat* (úkon třeba spíše vykládat tak, aby platil, než aby neplatil).

2.5.1 Britsko-americká komise pro nároky v roce 1926 mínila, že ustanovení musí být vykládáno tak, aby mu byl poskytnut význam: „*Nejsme žádáni, abychom vybrali mezi možnými významy. Jsme žádáni, abychom odmítli jasný význam a měli za to, že ustanovení nemá žádný význam. To nemůžeme udělat...*“ Zásada efektivity předpokládá, že žádné ustanovení není bez užitku, a tak není prázdnou jazykovou figurou, tj. bez významu.

2.6 **Zásada následné praxe** vychází z následného souhlasu smluvních stran, jenž ale postrádá jednoznačnost ohledně mnohostranných smluv. Souhlas může být nedokonalý, neúplný, anebo dokonalý. Praxe se může

odchylovat nejenom od objektivního textu, ale i původního subjektivního úmyslu stran. To může narážet na otázku, nepředstavuje-li 'faktickou' změnu smluvního pravidla.

2.6.1 Čl. 27 odst. 3 Charty OSN zní: „*Ve všech ostatních věcech Rada bezpečnosti rozhoduje kladnými hlasy devíti členů, v tom hlasy všech stálých členů...*“ Úmysl smluvních stran předpokládal formální hlasování jako v anglosaské soudní porotě, v níž se hlasuje alternativním způsobem. Nicméně praxe hlasování v Radě bezpečnosti se rozvinula k neformálnímu pojetí.

2.7 **Zásada současnosti** předpokládá, že právo je živoucí prostředek a fenomén. Mezinárodní smlouvy nejsou fosilními závaznými dokumenty. Evropský soud pro lidská práva nekonečně opakuje, že Evropská úmluva o lidských právech je živoucí instrument. Její vitalita je nejenom jazyková. Neboť podle Adorna slova, výrazy, a proto i právní pojmy se vyvíjejí a nejsou statické, a to zejména abstrakta. I když nelze vyloučit přání smluvních stran ponechat dohodnutým výrazům neměnný obsah, a tím i rozsah.

2.7.1 Odvolací orgán (*the Appellate Body*) Světové obchodní organizace vyložil sousloví 'vyčerpateľné přírodní zdroje', jak je obsaženo v čl. XX písm. g) Všeobecné dohody o clech a obchodu evolutivním způsobem. A pod obecné a abstraktní sousloví podřadil i mořské želvy, jež jsou náhodně dotčeny nešetrným rybolovem garnátů. Jednalo se o zákaz dovozu těchto korýšů do USA právě z důvodu rybolovného způsobu.

2.8 **Příklad nakonec** Mezinárodní soudní dvůr ve věci *Admission of a State to Membership in United Nations* v roce 1948 posuzoval, jestli podle čl. 4 Charty OSN závisí členství v OSN rovněž na hmotně právních podmínkách, které nejsou v ustanovení výslovně uvedeny. Čl. 4 Charty

OSN zní: „Do OSN mohou být jako členové přijaty všechny mírumilovné státy, které přijmou závazky obsažené v této Chartě a podle soudu Organizace jsou způsobilé a ochotné tyto závazky plnit.“

2.8.1 Podle jedné argumentace jsou požadavky taxativním výčtem, kdežto podle názoru druhého mohou být vzaty v úvahu i jiné hmotně právní podmínky, protože rozhodování o přijetí nového člena je politickou záležitostí. Poté ztrácí ustanovení normativní charakter. Předložené argumenty lze shrnout následovně.

2.8.1.1 Čl. 4 Charty OSN stanoví podmínky vyčerpávajícím způsobem:

a) subjektivní argumenty:

- smluvní strany to zamýšlely (úmysl),
- poskytuje se státu-žadateli reálné subjektivní právo posoudit jeho přijetí za člena.

b) objektivní argumenty:

- neurčité znění čl. 4 Charty,
- zásada universalitě členství.

2.8.1.2 Čl. 4 Charty OSN stanoví podmínky demonstrativně:

a) subjektivní argumenty:

- smluvní strany to zamýšlely (úmysl),
- členové musejí mít volbu.

c) objektivní argumenty:

- neurčité znění čl. 4 Charty,
- politická povaha OSN a jeho orgánů, jakož i samotného řízení o přijetí

2.8.1.3 Argument dobré víry

2.8.1.3 Argument vyloučením